

Fai 'e Palesiteni Thomas S. Monson

'Oku 'Omi 'e he Teuteú 'a e Ngaahi Tāpuakí

Tau fakakaukau ki hotau ngaahi uiui'í, tau toe vakai ki hotau ngaahi fatongiá pea muimui 'ia Sīsū Kalaisi ko hotau 'Eikí.

Ngaahi tokoua, 'oku 'omi 'e kimoutolu 'oku 'i heni 'i he Senitā Konifelenisi 'i Sōleki Sití ha ongo fakalaumālie. 'Oku fakafo ke 'ilo'í 'oku ma'u 'e hamou ni'hi kehe 'a e fakamafoa ko 'ení 'i he satelaité 'i ha ngaahi falelotu 'e lauiafe 'i māmani kātoa—ko ha ni'hi 'oku nau ma'u 'a e lakanga fakataula'eikí 'o e 'Otuá. Ko e ngaahi fonua kehekehe 'oku mou kau ki aí, ngaahi lea fakafonua lahi 'oku mou lea 'akí, ka 'oku ha'i fakataha kitautolu 'e he me'a 'oku tau faitatau ai. Kuo fakafalala mai ke tau ma'u 'a e lakanga fakataula'eikí pea ke ngāue 'i he huafa 'o e 'Otuá. Ko e falala toputapu 'oku tuku mai kiate kitautolú. 'Oku lahi e me'a 'oku 'amanaki mai ke tau fakahokó.

Ko e taha e ngaahi me'a 'oku ou manatu'i lelei tahá ko 'eku 'alu ki ha fakataha lakanga fakataula'eikí 'i hono toki fakanofu fo'ou au ko ha tikoní mo hiva 'i he fua himí, "Mou Ha'u Kātoa Mai." 'Oku ou toe fakaongo atu he pooni 'a e laumālie 'o e himi makehe ko iá, [Mou ha'u kātoa 'a e ngaahi foha 'o e 'Otuá kuo ma'u e lakanga fakataula'eikí].¹ Tau fakakaukau ki hotau ngaahi uiui'í, tau toe vakai ki hotau ngaahi fatongiá pea muimui 'ia Sīsū Kalaisi, ko hotau 'Eikí.

Ne u 'alu ki ha houalotu sākalamēniti 'i he ta'u 'e uofulu kuo hilí pea na'e lea ai e fānau Palaimelí 'i he kaveinga, "Oku ou Kau ki he Siasi 'o Sīsū Kalaisi." Ne fakahaa'i 'e he fānau tangata mo fefine ko 'ení 'a 'enau ako ke ngāue ma'á e 'Eikí mo e ni'hi kehé. Na'e faka'ofu'ofa 'aupito e hivá, nau poto hono fai 'enau leá, pea ko e laumālie ne 'omi ia mei langi. Na'e lau 'e ha taha hoku makapuná, na'e ta'u 11 he taimi ko iá, 'a 'ene kongā he polokalamá, ko e 'Uluaki Mata-Me'a-Hā-Maí. Ne u pehē ange ki ai he'ene 'osi pea ha'u ki he'ene mātu'á mo e ngaahi kuí,

"Kuo ke mei mateuteu koe Tomi ke ke ngāue fakafaifekau."

Na'á ne talimai, "Te'eki ai, 'oku kei toe lahi e me'a ke u akó."

'Oku ou fakamālō ki he ongomātu'á mo e kau faiakó mo e kau 'etivaisa mateaki mo loto-tōnunga 'i he lotú, he na'e ako ai 'a Tomi 'i he ngaahi ta'u hokohoko ai. Na'e ui ia ke ngāue fakafaifekau 'i he'ene matu'otu'á fe'ungá. Na'á ne fakahoko ia 'i he founga lāngi-langi'ia mo'oni.

Kau talavou, 'oku ou na'ina'i atu ke mou teuteu ke ngāue fakafaifekau. 'Oku lahi e ngaahi me'angāue ke tokoni atu 'i hono ako 'o e ngaahi lēsoni 'e 'aonga kiate kimoutolú pea tokoni ke mou mo'ui 'aki e tō'onga mo'ui te mou taau ai. Ko e me'angāue 'e taha ko e ki'i tohi ko ia ko e *Ki Hono Fakamālobia* 'o e *Tō'u Tupú*, na'e pulusi 'i he fakahinohino 'a e Kau Palesitenisí 'Uluakí mo e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá. 'Oku 'i ai e ngaahi tu'unga mo'ui mei he ngaahi me'a na'e hiki mo e ngaahi akonaki 'a e kau taki 'o e Siasi pea mei he folofolá, pea 'e 'omi 'e he talangofua ki ai 'a e ngaahi tāpuaki 'a 'etau Tamai Hēvaní mo e tatakí 'a Hono 'Aló. 'Oku 'i ai foki mo e ngaahi tohi lēsoni kuo teuteu'i fakalelei hili hano fakakaukau'i 'i he fa'a lotu. 'Oku fakahoko 'e he ngaahi fāmilí ha ngaahi efi'afi fakafāmilí 'i 'api 'oku ako'i ai e ngaahi tefito'i mo'oni 'o e ongoongoleléi. 'Oku mou meimei ma'u kotoa 'a e faingamālie ke 'alu ki he ngaahi kalasi semineli, 'a ia 'oku ako'i 'e ha kau faiako mo'ui mateaki 'oku lahi e ngaahi me'a ke nau vahevahe mo kimoutolú.

Kamata teuteu ki ha mali tempale, mo e ngāue fakafaifekau foki. Ko e kongā 'o e teuteu ko iá 'a e teiti he founga totonú. 'I he ngaahi anga fakafonua 'oku taau ai 'a e teiti, toki teiti pē 'i ho ta'u 16. "Oku 'ikai fie ma'u ke teiti pe ke fie teiti 'a e fānau ta'u hongofulu tupu kotoa pē. . . . Mou ō fakatokolahi pe tautau toko fā 'i he kamata'anga ho'omou teiti. . . . Fakapapau'i 'oku fe'iloaki [pea maheni ho'omou mātu'á mo] kinautolu 'oku mou teiti." "Teiti pē mo kinautolu 'oku mā'olunga 'enau tu'unga mo'ui"² he ko e teiti ko ha teuteu ia ki he malí.

Tokanga ke ō ki he ngaahi feitu'u 'oku lelei hono 'ātakaí, pea 'e 'ikai te ke fehanganagai ai mo e 'ahí'ahí.

Na'e pehē 'e ha tangata anga fakapotopoto ki hano foha, "Ka 'i ai ha taimi te ke 'i ha feitu'u ai 'oku 'ikai totonu ke ke 'i ai, mavahe mei ai!" Ko ha fale'i lelei ia ma'atautolu kotoa.

'Oku akonekina ma'u pē 'e he kau tamaio'eiki 'a e 'Eiki ke teunga lelei ke fakahā 'aki 'a e faka'apa'apa ki he'etau Tamai Hēvaní mo kitautolu foki. 'Oku 'oatu 'e ho'o tō'onga teuteú ha ngaahi pōpoaki ki he nī'hi kehé fekau'aki mo koe pea ne fá'a takiekina ho 'ulungā-angá mo ia 'o e nī'hi kehé. Teuteu 'i ha founga te ne fakahā mai ho 'ulungā-anga lelei tahá mo kinautolu 'oku mou feohí. Faka'ehi'ehi mei he vala mo e fotu 'oku tōtu'á, kau ai 'a e tātataú mo e fakaavaava 'o e sinó.

'Oku fie ma'u 'e he taha kotoa pē ha ngaahi kaungāme'a lelei. 'E takiekina lahi 'e ho ngaahi kaungāme'a ho'o fakakaukáu mo e 'ulungāangá, 'o hangē pē ko ha'o takiekina kinautolú. 'I he taimi 'oku tatau ai ho'o ngaahi tu'unga mo'uí mo ho ngaahi kaungāme'a, 'e lava ke mou fefakamālohia'aki mo fepoupou-aki. Angalelei mo anga molumalu ki he taha kotoa pē. 'Oku tokolahi e kakai na'e 'ikai Siasi 'oku nau há'u ki he Siasi koe'uhí ko ha ngaahi kaungāme'a ne nau fakakau kinautolu 'i he ngaahi 'ekitiviti 'a e Siasi.

'Oku kei mo'oni pē 'a e lea 'oku taká: "Ko e founga lelei tahá pē 'a e faitotonú."³ 'Oku mo'uí 'aki 'e he talavou Siasi 'a e me'a 'okú ne akoí mo ia 'okú ne tui ki aí. 'Okú ne faitotonu ki he nī'hi kehé. 'Okú ne faitotonu ki ate ia. 'Okú ne faitotonu ki he 'Otuá. 'Okú ne 'ulungāanga 'aki 'a e faitotonú 'o 'ikai fakakouna'i. 'I he taimi 'oku pau ke fai ai ha fili 'oku faingata'á, 'oku 'ikai te ne teitei fehu'i, "Ko e hā ha fakakaukau 'a e nī'hi kehé?" ka te ne pehē, "Ko e hā ha'aku fakakaukau kiate au pē?"

'E 'ahí'ahí ha nī'hi ke 'oua te nau faka'apa'apa'i 'a e tu'unga mo'uí fakatāu-taha ko e faitotonú. 'Oku ou manatu ki haku kaungā kalasi 'i ha kalasi ako lao 'i he 'univēsi ne u ako aí, 'a ia ne 'ikai pē teuteu ia ki he ngaahi fealēlea'aki fakakalasi. Ne u pehē loto pē, "E lava fēfē ke ne paasi he sivi faka'osi?"

'I he 'aho momoko 'e taha, ne u 'ilo'i e talí 'i he'ene há'u ki he lokiakó ki he sivi faka'osi, 'oku senitolo mai pē. Ne u 'ohovale pea u siofi ia 'i he kamata 'a e kalasi. Kuo 'osi tuku kotoa 'emau 'ū tohí he falikí, 'o hangē ko e fakahino-hino ne fai mái. Na'á ne to'o e senitoló mei hono va'é; pea ne toki huke 'aki leva e peesi 'o e taha 'o e 'ū tohí 'aki hono loulouhi'i va'é 'a ia kuo 'osi vali 'aki e fá'hinga me'a ke pipiki ai, pea kuó ne 'osi ako hono fai 'ení, 'o ne sio ai ki he ngaahi tali ki he ngaahi fehu'i 'o e sivi.

Na'á ne ma'u e taha 'o e ngaahi maaka mā'olunga taha 'i he kalasi lao fakapisinisi ko ía. Ka ne iku pē 'o 'a'u ki he taimi 'o e fakamaau totonú. 'I he'ene teuteu kimui ai ki he'ene sivi faka'osi fakakātoá, na'e pehē ange 'e he'ene faiakó, 'Ko e tá'u ní te u tuku e

me'a na'a tau anga ki aí pea te u fai ha sivi fehu'i mo e tali ngutu, kae 'ikai ko ha sivi tohi. "Na'e mā 'etau tangata potó he na'e 'ikai te ne lava 'o tali e ngaahi fehu'i pea na'e tō he sivi.

'Oku fakahaa'i 'e ho'o founga leá mo e ngaahi lea 'okú ke faka'aonga'i 'a e kongá lahi 'o e fōtunga 'okú ke fili ke fakahaa'i atú. Ngāue 'aki e leá ke ne langaki hake mo fakafiefia'i 'a kinautolu 'oku mou feohí. 'Oku ta'efe'unga 'a e lea kapekapé, fākatu'a mo koví pe ngaahi hua pangó ki he 'Eiki. 'Oua na'a mou teitei ngāue hala 'aki e huafa 'o e 'Otuá pe Sīsū Kalaisi. Na'e folofola e 'Eiki, "Oua na'a ke takuanoa 'a e huafa 'o [e 'Eiki] ko ho 'Otuá."⁴

Kuo na'ina'i mai 'etau Tamai Hēvaní ke tau fekumi ki "ha me'a 'oku mā'oni-oni, faka'ofó'ofa pe ongoongolelei pe fe'unga mo hono vikiviki'i."⁵ Ko e hā pē

kimu'a 'i he malí, pea mo e anganofu kato hili 'a e malí. Faka'apa'apa'i ia 'oku mo teití 'i ho'omo teití, pea 'amanaki 'e fakahā atu 'e ho'omo teití 'a e faka'apa'apa tatau. 'Oku fa'a hoko 'a e mamahí hili 'a e maumaufofó.

Na'e fai 'e Palesiteni Tēvita O. Makei, Palesiteni hono hiva 'o e Siasí, 'a e fale'i ko 'eni: " 'Oku ou kōlenga atu ke mou fakakaukau ma'a." Na'a ne fakahā ange leva 'a e fo'i mo'oni mahu'inga ko 'eni: " 'Oku mu'omu'a 'a e fakakaukau 'i he me'a kotoa pē 'oku tau fa'i. Kapau 'oku tau fie mapule'i e ngaahi me'a 'oku tau fa'i, kuo pau ke tau mapule'i 'etau fakakaukau." Ngaahi tokoua, fakafonu 'aki homou 'atama'i 'a e ngaahi fakakaukau 'oku lelei, pea 'e taau e ngaahi me'a 'oku mou fa'i. Fakatauange 'e lava ke mou fakaongo atu 'a e mo'oni ko 'eni na'e tohi 'e Tenisoni pea lea 'aki 'e Sē Kalahati: ' 'Oku tatau hoku mālohí mo e mālohi 'o e toko hongofulu, he 'oku ma'a 'a hoku lotó."7

'I he kuohili si'i atú, na'e faka'osi 'aki 'e ha taha fa'u tohi kau ki he anga fakasekisuale 'o e to'u tupú 'o ne pehē 'oku 'ikai pau e pōpoaki 'oku 'omi 'e he so-saietí ki he to'u tupú: 'oku pehē 'e he ngaahi tu'uaki mo e mītiá " 'oku tali lelei 'a e ngaahi pōpoaki mamafa 'oku pehē ai 'oku lelei pē 'a e tō'onga fakasekisuale pea ko e me'a pē ia 'e hoko," 'a ia ko e ngaahi pou pou 'oku fa'a faingata'a ai ke ongo'i 'e he tou tupú 'a e ngaahi fakatokanga 'a e kakai taukei mo e kole 'a e ngaahi mātu'a. 'Oku ta'ofi 'e he 'Eiki 'a e ngaahi pōpoaki kotoa 'a e mītiá 'aki ha le'o ongo mahino mo tonu, "Ke ma'a 'a kimoutolu."8

Manatu'i e fale'i fakapotopoto 'a e 'Aposetolo ko Paulá 'i he hoko mai 'a e 'ahi'ahi, 'a ia na'a ne pehē, " 'Oku 'ikai ha 'ahi'ahi 'e tō kiate kimoutolu ka ko ia 'oku fa'a hoko ki he tangatá: ka 'oku mo'oni 'a e 'Otuá, pea 'e 'ikai te ne tuku ke lahi hono 'ahi'ahi 'a kimoutolú 'i he me'a te mou fa'a fa'i; ka 'i he 'ahi'ahi 'e tofa foki 'e ia 'a e hala ke hao ai, koe'uhí ke mou fa'a kātaki'i ia."9

'I he taimi na'e hilifakinima ai koe ko e mēmipa 'o e Siasí, na'a ke ma'u 'a e totonu ki he takaua 'a e Laumālie Mā'oni'oni. Tē Ne lava 'o tokoni atu ke ke fai ha ngaahi fili 'oku lelei. 'I he taimi 'e 'ahi'ahi' pe fakatauele'i ai koé, 'oku

ha me'a te ke lau, fanongo ki ai, pe sio ai, te ne uesia koe.

'Oku mātu'aki fakatu'utāmaki mo lava ke pukenimā kita 'e he ponokalafi. 'E lava ke hoko 'a e fie'ilo ki he ponokalafi ko ha 'ulungāanga ke ne pule'i koe, pea hoko atu ai ki ha me'a 'oku toe kovi ange pea ki he maumaufono fakasekisuale. Fakamama'o 'aupito mei he ponokalafi.

'Oua na'a ke manavasii ke hū ki tu'a mei ha hele'uhila, tāmata'i e televisoné, fetongi e letio'o kapau 'oku 'ikai fe'unga e me'a 'oku 'omi ai mo e ngaahi tu'unga mo'ui 'a ho'o Tamai Hēvaní. Ko hono fakanounou, kapau 'oku ke fehu'ia pe 'oku taau ha fo'i faiva, tohi, pe ha toe fa'ahinga fakafiefia pē, 'oua te ke sio ai, 'oua te ke laú, 'oua te ke kau ai.

Na'e pehē 'e he 'Aposetolo ko Paulá: " 'Ika'i 'oku mou 'ilo ko e faletapu 'o e 'Otuá 'a kimoutolu, pea 'oku nofo'ia 'a kimoutolu 'e he Laumālie 'o e 'Otuá? . . . Ko e faletapu 'o e 'Otuá 'oku mā'oni'oni, pea ko e faletapu ko iá 'a kimou-

tolu."6 Ko hotau fatongia ia ngaahi tokoua ke tauhi hotau ngaahi tempalé ke ma'a mo haohaoa.

'Oku faka'auha 'e he ngaahi faito'o kona tapú, faka'aonga'i hala 'o e ngaahi faito'o mei he toketaá, kava mālohí, kofi, tií, mo e tapaká 'a ho'o mo'ui lelei fakatu'asinó, faka'atama'i, mo fakalaumālie. 'Oku fakatu'utāmaki ki ho laumālie mo ho sinó ha fa'ahinga 'olokaholo pē. 'E lava ke ke pōpula ki he tapaká, te ne fakavaivai'i ho ma'ama'a, pea fakanounou mo ho'o mo'ui.

'E tokoni e mūsiká ke mou ofi ange ai ki he Tamai Hēvaní. 'E lava 'o faka'aonga'i ke ne ako'i, fakamaama, ue'i fakalaumālie, mo fakataha'i kimoutolu. Ka 'e lava 'e hono vavé, taimí, le'olahí, mo hono fakaleá 'o ta'ofi ke 'oua te mou toe ongo'i 'a e laumālie. 'E takiekina lahi homou 'atama'i ki he kovi 'e he mūsika ta'efe'ungá.

Koe'uhí 'oku fu'u toputapu 'a e feohi fafale fakasekisuale, 'oku fie ma'u ai 'e he 'Eiki 'a e mapule'i kitá mo e angama'a

'ikai fie mā'u ke ke ongo'i tuēnoa. Manatu ko e lotū 'a e paasipooti ki he mālohi fakalaumālié.

Ka kuo humu ha taha 'i he'ene fonongá, 'oku 'i ai pē hala ke foki ai. 'Oku ui ia ko e fakatomalá. Na'e pekia hotau Fakamo'uí ke foaki kiate kitaua 'a e me'afoka mahu'inga ko iá. Neongo 'a e faingata'a 'a e halá, 'oku mo'oni pē 'a e tala'ofá: "Neongo 'a e tatau 'a ho'omou angahalá mo e kula'aho'ahó, 'e hoko ia ke hinehina 'o hangē ko e 'uha hinaekiaki."¹⁰

'Oua ná'a ke 'ai ke 'i ha tu'unga fakatu'utāmaki 'a ho'o mo'ui ta'engata. Tauhi e ngaahi fekau 'a e 'Otuá. Kapau kuó ke faiangahala, ko e vave ange ko ia ho'o fakatomalá, ko e vave ange ia ho'o mā'u 'a e melino mo e fiefia 'oku 'omi 'e he mana 'o e fakamolemolé. 'Oku mā'u 'a e fiefiá mei he mo'ui 'aki e founga 'oku finangalo ki ai e 'Eiki pea mei he tauhi ki he 'Otuá mo e ni'hi kehé.

'Oku fa'a mā'u 'a e mālohinga fakalaumālié 'i he tokoni ta'esiokitá. 'I he ngaahi ta'u kuo hili, ne u 'a'ahi ai ki he Misiona Kalefōniá, hangē ko hono ui he taimi ko iá, 'o u 'initaviu ha faifekau kei talavou mei Sōsiá. 'Oku ou manatu ki ha'aku pehē ange, " 'Okú ke tohi ki 'api ki ho'o mātu'á 'i he uike kotoa pē?"

Na'a ne tali mai, 'Io, Misa Monisoni."

Peá u fehu'i ange leva, " 'Okú ke fiefia he mā'u e ngaahi tohi mei 'api?"

Na'e 'ikai te ne tali mai. Faifai ne u fehu'i ange, "Ko e fē taimi fakamuimui-taha ne mā'u ai ha'o tohi mei 'api?"

Na'e tete hono le'ó mo ne pehē mai, "Kuo te'eki ai ke u mā'u 'e au ha tohi mei 'api. Ko e tikonu pē 'eku Tamaí, pea 'ikai ke Siasi 'eku Fa'eé. Na'a na kole mai ke 'oua te u ha'u. Na'a na talamai ka u ka 'alu 'o ngāue fakafai-fekau, he 'ikai ke na tohi mai. Ko e hā te u faí 'e Misa Monisoni?"

Ne u ki'i lotu fakalongolongo pē ki he'eku Tamai Hēvaní: "Ko e hā te u fakahā ki ho'o tamaio'eiki kei talavou ni, 'a ia kuó ne feilaulau'i e me'a kotoa pē ke ngāue Ma'áú?" Ne ue'i au 'e he Laumālié. " 'E 'Eletā, faitohi ki 'api he uike kotoa pē ki ho'o fa'eé mo ho'o tamaí lolotonga ho'o ngāue fakafai-fekau. Talaange 'a e me'a 'okú ke faí. Talaange 'okú ke 'ofa lahi 'iate kinaua, pea fai ho'o fakamo'oni kiate kinaua."

Na'a ne fehu'i mai, "Te na tohi mai leva kiate au?"

Ne u tali ange, "Te na tohi mai leva kiate koe."

Ne ma māvae peá u foki au. Hili ha ngaahi māhina mei ai 'i ha'aku 'i he konifelenisi fakasiteiki 'i Kalefōnia Tongá, ne 'alu ange ha faifekau kei talavou kiate au 'o pehēange, " 'E Misa Monisoni, 'okú ke manatu'i au? Ko e faifekau au na'e 'ikai ke u mā'u ha tohi mei he'eku fa'eé pe tamaí lolotonga e 'uluaki māhina 'e hiva ne u 'i he ngāue fakafai-fekau aí. Na'a ke talamai, "Faitohi ki 'api 'i he uike kotoa pē, pea 'e tohi mai ho'o ongomātu'á." Na'a ne fehu'i mai leva, " 'Okú ke manatu'i 'a e tala'ofa ko iá, 'Eletā Monisoni?"

Ne u manatu'i. Na'a ku fehu'i ange, "Kuo tohi mai ho'o ongomātu'á?"

Na'a ne ala hifo ki hono kató 'o to'o hake ha 'ū tohi na'e ha'i'aki ha lapapeni, to'o hake mei he tafa'aki ki 'olungá ha tohi peá ne pehē mai, "Kuó u mā'u nai ha tohi mei he'eku ongo mātu'á!

Fanongo ki he tohi ko 'eni mei he'eku fa'eé: " 'E hoku foha, 'okú ma fiefia 'aupito 'i ho'o 'ū tohi. 'Okú ma laukau 'aki koe, 'a 'ema faifekau. Mate'i mai angé? Kuo fakanofa 'a e tangata'eiki ko e taula'eiki. 'Okú ne teuteu 'eni ke papitaiso au. 'Oku mau talanoa mo e ongo faifekau; pea 'i he 'osi 'a e ta'u 'e taha mei he taimi ni, 'okú ma fie ha'u ki Kalefōnia 'i he 'osi ho'o ngāué, he 'okú ma tatau pē mo koe, 'ema fie mā'u ke tau hoko ko ha fāfili 'o ta'engata 'i

ha'atau hū he tempale 'o e 'Eiki." Ne fehu'i ange 'e he faifekau kei talavou ni, "Misa Monisoni, 'oku tali mā'u pē 'e he Tamai Hēvaní 'a e ngaahi lotū pea fakahoko e ngaahi tala'ofa 'a e kau 'Aposetoló?"

Ne u tali ange, " 'I hono mā'u 'e ha taha ha tui 'o hangē ko ia kuo hā meiate koé, 'oku ongo'i 'e he'etau Tamai Hēvaní e ngaahi lotu peheé pea tali mai 'i He'ene founga pē 'A'ana."

Kuo fai ha fetu'utaki mo e langí koe'uhí ko ha nima mā'a, loto mā'a, mo ha 'atamai vilitaki. Kuo foaki mei he langí ha tāpuaki, ko e tali ki he lotu fakamātoato 'a ha faifekau 'i he loto fakatōkilalo.

'E ngaahi tokoua, 'oku ou lotua ke tau mo'ui mo kitautolu 'i he founga peheni ke tau fetu'utaki mo e 'Otuá pea pehē hano faitāpuekina kitautolu kotoa, 'i he huafa 'o Ia 'okú Ne foaki e ngaahi tāpuaki kotoa, 'a Sīsū Kalaisí, 'ēmeni. ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. "Mou Ha'u Kātoa Mai," *Ngaahi Himí*, fika 204.
2. *Ki Hono Fakamālobia 'o e To'u Tupú* (ki'i tohi tufa, 2001), 24, 25.
3. Miguel de Cervantes, 'i he John Bartlett, comp., *Familiar Quotations*, 14th ed. (1968), 197.
4. 'Ekesōtosi 20:7.
5. Ngaahi Tefito 'o e Tui 1:13.
6. 1 Kolinitō 3:16–17.
7. Alfred Lord Tennyson, 'i he *Familiar Quotations*, p. 647.
8. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 38:42.
9. 1 Kolinitō 10:13.
10. 'Isaia 1:18.